

Academic Akademik
Literature Literatür

The Journal of Sosyal Bilimler
Social Sciences Araştırmaları
Research Dergisi

OSMANLI'DA TAŞRA YÖNETİMİ OLARAK ORDU BELEDİYESİ

İsmail DEMİRBAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Kent Çalışmaları ve Yönetimi
Anabilim Dalı

DOI :

Makale Geliş Tarihi : 25 Nisan 2023

Makale Kabul Tarihi : 25 Nisan 2023

Makale Sonuçlanma Tarihi : 19 Haziran 2023

Makale Yayım Tarihi : 29 Nisan 2024

Sayfa Aralığı : 66-86

İsmail Demirbaş, “Osmanlı'da Taşra Yönetimi Olarak Ordu Belediyesi”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, C.1, S.2, Nisan 2024, s. 66-86.

Öz

Türk tarihi köklü bir yönetim geleneğine sahiptir. Bu geleneğin temelini Türk töresi ve İslam prensipleri oluşturmaktadır. Osmanlı son döneminde batıda çağın getirdiği değişimlere bağlı gelişmeler, batılılaşma hareketleri, Tanzimat ilanı, batılı tüccar ve seyyahların etkisi, yeni ihtiyaçlarla ortaya çıkan belli başlı belediye hizmetlerinin sahipsiz kalması belediye işlerinde yenileşme sonucunu doğurmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Ordu Kazası örneği üzerinden yerel yönetim faaliyetleri incelenerek belediyecilikte yenileşme süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Makalenin birinci bölümünde Osmanlı Devleti'nin yerel yönetim anlayışı incelenip

değerlendirilmiş, bu alanda yapılan çalışmalar ile uygulamalar ve karşılaşılan sorunlara karşı üretilen çözümler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Osmanlı dönemi Ordu Kazası, kent çalışmaları ve yönetimi açısından Ordu Belediyesinin yapısı ve faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Yerel Yönetim, Osmanlı Ordu Belediyesi, Kent Çalışmaları ve Yönetimi.

As a Provincial Government in Ottoman Ordu Municipality

Abstract

Turkish history has a rooted management tradition. The basis of this tradition is Turkish tradition and Islamic principles. In the last period of the Ottoman Empire, The developments related to the changes brought by the era in the West, movements of westernization in the Ottoman Empire, the proclamation of the tanzimat, the influence of western merchants and travelers, the lack of ownership of certain municipal services that emerged with new needs caused the effects of innovation in municipal affairs. In this study, local government activities were examined through the example of Ottoman Ordu Municipality and the renewal process in municipality was tried to be evaluated. In the first part of the article, the local government understanding of the Ottoman Empire was examined and evaluated, the studies and practices in this field and the solutions produced against the problems encountered were discussed. In the second part, the structure and activities of Ordu Municipality in terms of Ottoman period Ordu District, city studies and management were examined.

Keywords: Ottoman History, Local Government, Ottoman Ordu Municipality, Urbain Studies And Management

Giriş

Türk tarihi birçok kadim kültür gibi köklü bir yönetim geleneğine sahiptir. Belediye hizmetleri alanında da kuşkusuz üzerine koyarak gelen bir yönetim birikimi vardır. Bu çalışmanın amacı Osmanlı tarihimizdeki yerel yönetim birikimini ortaya koymak toplumda yerel yönetim bilincini oluşturmaktır. Ayrıca yerel yönetim çalışanlarında kurumsal bilinci artırmak, bu alanda çalışmaların sayısını ve insanların alana ilgisini artırarak toplumun şehircilik alanında gelişimine katkı sunmak ve yaşam kalitesini artırmaya yardımcı olmaktır.

Çalışmada yöntem olarak öncelikle literatür taranarak konunun ana hatları belirlenmiştir. Kaynak eserler, birincil kaynaklardan Osmanlı Arşiv

Belgeleri, dönemin Ticaret Odası Gazetesi ve Trabzon Vilayet Salname-leri, kanunname yayınları ile konular işlenmiş ve diğer arşiv ile yerel kaynaklardan da konuları destekleyecek veriler toparlanarak konu sonuca bağlanmıştır. Osmanlı devleti klasik döneminde adalet ve şehir yönetimi kadılar eli ile yürütülmekte ve bu alanda kadılar Padişahın yetkisini kullanmaktadırlar. Kadıların görevlerini "mülkiye, adliye ve zabıta" olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.¹

İmar nizamının sağlanması ve imar faaliyetlerinin yürütülmesindeki başyardımcısıdır, bina nizamlarını yürütmekte ve denetlemektedir. Muhtesip Kadıların üstlendiği beledi işlerin, pazarlardaki ürünlerin kalite ve fiyat kontrollerinin yapılması gibi daha çok zabıta-i bölümlerinden sorumludur. Subaşılar halk için tehlike arz eden ve yenilenmesi gereken binaları, yol ve kaldırımları mimarbaşına bildirmek, şehrin çöplerinin toplanması, temizliğinin sağlanması ve denetlenmesi ile görevlidir. Naibler, esnaf teşkilatları, muhtarlar, imamlar ve mahallelerdeki köklü ailelerin reisleri de kadıların şehir işlerinde yardım aldığı kişilerdir.² Osmanlı son döneminde batıda çağın getirdiği değişimlere bağlı gelişmeler, Osmanlıda batılılaşma hareketleri, Tanzimat ilanı, batılı tüccar ve seyyahların etkisi, yeni ihtiyaçlarla ortaya çıkan belli başlı belediye hizmetlerinin sahipsiz kalması gibi sebeplerle kadıların yürüttüğü belediye idaresine müdahale edilmiştir.³

1826 yılında İhtisap ve Evkaf Nezaretleri kurulmuş ve kadıların belediye ile ilgili sorumluluklarının bir kısmı bu kurumlara devredilmiş, ancak bir süre sonra İhtisap Nezareti Maliye Nezareti gibi çalışır olmuş ve 1846'da Zaptiye Nezareti kurularak durum toparlanmıştır. Kırım savaşı ve yeni gelişmeler ile 1855'te İstanbul Şehremaneti İdaresi,⁴ 1857'de Altıncı Daire Belediyesi kurulmuştur.⁵ 1868'de Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi yayımlanmış, 1877'de Dersaadet Belediye Kanunu çıkarılmış ve

¹ İlber Ortaylı, "Kadı", *DİA*, C. 25, İstanbul 2012 s. 69-72

² M. Hanefi Bostan, *XV-XVI Asırda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 68-71.

³ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye (1330-1338)*, I-V, İBB Kültür Daire Başk. Yayın No:21, İstanbul 1995, Cilt 2, s. 291-300.

⁴ H. İbrahim Koca, *Kanun ve Nizamnameler Işığında Dersaadet Belediye Teşkilatı (Şehremaneti 1855)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Siyaset Alanı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.12; Koca, *Kanun ve Nizamnameler Işığında...*, s.13-14; BOA, *A.AMD*, 55-4 (24 Temmuz 1855).

⁵ Koca, *Kanun ve Nizamnameler...*, s. 16.

1912'de yürürlüğe giren nizamname ile İstanbul Şehremaneti tek bir belediye dairesi olarak kabul edilerek 1930'a kadar yönetilmiştir.⁶ Belediye alanında farklı konularda da nizamnameler çıkarılmıştır.

Nizamnamelerde belediye teşkilatına iki muavin kadrosu getirilmiş, hukuki statü ve görevleri netleştirilmiş, şehir kavvası, muhasebe birimi, yazı işleri, mühendis ve fen işleri, su nezareti, emanet ve vezne, teftiş ve müfettişler, hukuk işleri, sicil işleri ve levazım gibi şehreminliği birimleri getirilmiştir. Belediyenin gelirleri, belediye meclisinin görevleri ve teşkilat yapısı, meclis toplanma ve karar alma ile kararların yürürlüğe girmesi konuları karar altına alınmıştır.⁷

1840 Muhassıllık meclisleri nizamnamesi, 1864 Vilayet Nizamnamesi,⁸ 1871 İdare-yi Umumiye-yi Vilayet Nizamnameleri ve 1877 Vilayetler Belediye Kanunu ile taşra vilayetleri yönetilmiştir. Bu nizamnamelere göre yönetimde mülki amir, memurlar, ruhani reisler gibi tabii üyelerin yanında yarısı Müslüman yarısı Gayrimüslim olan seçilmiş üyeler de yer almaktadır. Bunlar dışında Menafı-i Umumiye Sandıkları, Ziraat ve Nafia Komisyonları, Ticaret Mahkemelerinde de halktan seçilmiş sivil azalar ve bazen de yöneticiler bulunmakta taşra idaresi bu şekilde yürütülmektedir. 1871 yılı idare-i umum vilayet nizamnamesinin belediye faslı taşrada belediye idari yapılanmasının muhtasarı niteliğindedir.⁹

Bu nizamnamede belediye idaresinin reis, reis muavini, altı kişiden oluşan aza, mühendis, tabip, kâtip, sandık emini ve yeteri kadar hademedden oluşacağını belirtmektedir.

Belediye teşkilatları faaliyetlerinin başında yol ve bina yapım işleri gelmektedir. Bu konular da turuk ve ebniye nizamnameleri ile düzenlenmiştir. Nizamnamelerin ilki 1839 Görsel I: Taşra Belediye Nizamnamesi tarihli ilmuhaberdir. 1848 de İstanbul bina yapım nizamnamesi, 1849'da tüm Osmanlı coğrafyasına şamil kılınmış, 1859'da sokaklara dair nizam-

⁶ BOA, *A.DVN.MKL*, 84-19; BOA, *A.DVN.MKL*, 14-16; BOA, *İ.DUİT*, 56-28; Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, s. 300.

⁷ Koca, *Kanun ve Nizamnameler Işığında...*, s.24-129

⁸ Düstür, Dersaadet Matbaa'yı Amire,1. Tertüb, Cilt: 1, İstanbul 1872, s. 612-613; Özgür Yılmaz, “*Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840- 1871)*”, *Journal of History Studies*, C.6, S. 6, Ankara 2014 s. 253-280.

⁹ BOA, *A.DVN.MKL*, 9-12; BOA, *A.DVN.MKL*, 17-15; BOA, *A}DVN.MKL*. 9/12; Ortaylı İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayı 178, Ankara 2020, s. 22-23; BOA, *A.DVN.MKL*, 9-12.

name, 1863 de binalardan alınacak vergiler nizamnamesi ile Turuk ve Ebniye nizamnamesi, 1875 İstanbul ve üç ilçede yapılacak binaların nasıl inşa edileceğine dair nizamname yayımlanmış ve toplamda on iki bölüm ve doksan sekiz maddeden oluşan 1882 ve 1891 Ebniye Kanunu ile de İstanbul'un ve Osmanlı taşra vilayetlerinin imar durumu idare edilmiştir.¹⁰

Ebniye Kanunu sokakların genişliğine ve istikametine, yanmış bölgelerde yürütülecek imar faaliyetlerine, binaların sokak cephelerindeki çıkıntılarına, bina yüksekliklerine, yangına yönelik tedbirlere, yasak onarımlara, ruhsat tezkirelerine, bina inşa ve tamir vergilerine, keşif vergilerine, İstanbul ve Bilad-ı Selase'de yapılacak binaların niteliklerine ve cezalara yer vermektedir. 1891 kanununda ilaveten caddelerde bina çekme payı, cadde gruplamaları ve genişlikleri, imar işlemlerinde Valilerden onay alınması, haritalarda yol genişliğinin gösterilmesi, istikameti değiştirilen caddelerde köprü gibi yapıların yıkım ve cadde onarımına sınırlama getirilmesi, kamu alanlarında bina inşasının yasaklanması (cami bahçesi, şehir meydanı, mesire alanı vb. alanların imar değişikliğinde Bâb-ı Âliden izin alınması), yeni imar değişikliği ve haritalamadan önce mülk sahiplerine bildirim yapılması, cadde genişlemede bina kesme işlemini belediyenin yapması ile mahzen ve depoyu da kapsaması, yeni mahalle inşası için parselleme yapılarına "yol, okul, karakol, cami için" yer verme zorunluluğu getirilmesi, bina yapmak üzere kiraya verilen arazilerde sadece yapılan binanın kiracının mülkü olacağı gibi hususlar eklenmiştir.¹¹

Osmanlı coğrafyasının en büyük sorunlarından biri de şehir yangın hasarları olmuştur. Yangınların olumsuzluğu çok fazla olmakla birlikte yanan yerler gelişen şehircilik anlayışına göre yol, bina, eğitim alanı vs. gibi yeni ihtiyaçlara göre şehir planlaması yapıp uygulanmasında kolaylıklar da

¹⁰ BOA, A.} DVN.MKL. 22/27; BOA, Y.EE. 113/10; *Düstur*, I. Tertip, VI. Cilt, s.1038-1053; *Düstur*, I. Tertip, II. Cilt, s. 499-514; *Düstur*, I. Tertip, III. Cilt, s. 517-520; Koca, *Kanun ve Nizamnameler ...*, s. 9-56; BOA, A.} MKT.UM. 491/46, 7; BOA, MVL. 64/39; Ergin, *Mecelle-i Umur-u Belediyeye*, II, s.1037-1044; Karya Kirpi, *II Abdulhamit Dönemi Ebniye Nizamnameleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020 s. 35; BOA, İ.MVL,416-18210, Bu nizamname halkın sağlığını doğrudan ilgilendiren sokakların temizliği, lağımın yapılması, evlere gaz verilmesi, ekmek fırınları, yiyecek ve içecek satan dükkânlara ve sâireye dair altıncı belediye dairesi tarafından hazırlanan nizamnâmedir.

¹¹ Kirpi, *II Abdulhamit Dönemi Ebniye..*, s. 95-120, 137-142.

sağlamıştır.¹² 1890 Dersaadet ve taşra yangın nizamnamesi Ordu Kazasında da uygulanan hükümleri içermektedir. Bu nizamname yangın tulumbası bulundurulması, diğer alet edevatları temin ile belediyenin görevlerini içermektedir. Ayrıca yangının yangını önlemek için alınması gereken tedbirler, şehirde dikkat edilmesi gerekenler, Yangına sebep olanlar, evrak düzenleme usulleri, uygulanacak cezalar, mahalle imamı, muhtarları, bekçileri ve muteber ahalinin belediyeyle koordineli olarak yangın sürecine müdahil olacakları nizamnamede kayıt altına alınmıştır. Belediyelerin diğer faaliyetleri hakkında birçok nizamname yayımlanmıştır.¹³ Bu sebeple Ordu belediyesinin kuruluşunu anlamak için diğer belediye teşkilatlarına göz atamak gerekecektir.

Osmanlı Devletinin ilk başkenti Bursa vilayetinin 1502 yılında nizamname hazırlandığını meyvelerin, sebzelerin, bakkalların, et, yumurta ve peynir ürünleri, börekçiler ve bunların dışındaki tüm imalatçıların satış ve vergi miktarları belirtilip nizam altına alınmış ve bu miktarların güncellenerek uygulanması belirtildiğini görülmektedir.¹⁴ Bu nizamnamede meslek erbaplarının uyacakları kurallar belirlenmiş fakat nizamnamede belediye faaliyetleri diyebileceğimiz diğer hususlar görülmemektedir. Sivas, Erzurum ve Trabzon vilayet belediyelerine münhasıran bir nizamnameye rastlanılmamaktadır. Sivas belediye tarihçesinde "*1867 yılında düzenlenen daire-i belediye hizmetlerinin vazâif-i umumiyesi hakkında talimatname ile kurulan ilk belediyeler arasındadır.*"¹⁵ ifadesi yer almaktadır. Bu 4 Temmuz 1867 tarihli daire-i belediye meclisinin vazâif-i umûmiyesi hakkında talimatdır.¹⁶ Erzurum belediyesi tarihçesinde "*1864 tarihli vilayet nizamnamesine istinaden 1866 yılında kurulduğu, ilk belediye reisinin de 1867-1870 yılları arasın-*

¹²Kenan Yıldız, *Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları*, Atik Çağdan XXI Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist>, cilt:1, İstanbul 2020 s.286

¹³ BOA, DH.UMVM, 1-98; BOA, ŞD, 853-49; BOA, A.DVN.MKL, 74-12; BOA, A.DVN.MKL, 75-17; BOA, A.DVN.MKL, 20-14; BOA, A.DVN.MKL, 20-19; BOA, A.DVN.MKL, 22-5; BOA, İ.DH, 1090-85512; BOA, DH.UMVM, 100-19; BOA, DH.UMVM, 106-40; Resmî Cerîde, 14 Şevval 1342 – 17 Mayıs 1340, Numara: 70, sayfa: 1-2, 16 Nisan 1924; Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, Ticaret Odası Matbaası, 27 Eylül 1890, İstanbul 1890 s.92

¹⁴ Topkapı Sarayı, R. 1935, v. 43b

¹⁵ <https://www.sivas.bel.tr/icerik/41/13/belediye-tarihi.aspx>

¹⁶ Düstur, Cüz-i Sâni, 1289, s. 493-497.

da görev yaptığı" ¹⁷ ifadesi yer almaktadır. Bu ifadelerden de belediyenin 1866 yılında kurulduğu 1867 yılında da ilk belediye başkanının göreve geldiği anlaşılmaktadır. Trabzon Belediyesi tarihçesinde "belediyenin kurulduğu tarihin tespit edilemediği 1869 Trabzon Vilayet Salnamesinde ilk kez belediye teşkilatına yer verildiği ve 1868 taşra vilayetlerinde belediye kurulmasına yönelik talimatnameye istinaden 1868 yılında kurulmuş olabileceği"¹⁸ ifade edilmektedir. Burada bahsi geçen belge "vilayetlerde daire-i belediye olmayan yerlerde belediye meclisinin teşkili (03.02.1868) belgesi olmalıdır."¹⁹ 1923 yılında Ankara Belediyesinin nasıl teşekkül ettirileceği bir nizamname ile belirlenmiştir. Belediyenin bir başkan, tabip, veteriner, mühendis, baş kâtip ve reis tarafından atanacak memurlardan teşekkül edeceği nizam altına alınmıştır. Nizamnamede belediye meclisinin "reis, başkatip, tabip, veteriner ve mühendis"ten oluşacağı, aşağı yukarı yüz mahallesinin olacağı ve bu mahallelerden meclis üyelerini ne şekilde seçileceği nizam altına alınmıştır.²⁰

1. Osmanlı Döneminde Ordu Kazası ve Belediye

19.yüzyıl öncesinde Ordu Kazasının merkezi vilayetin güneydoğu yönünde, Ulubey Kazası yolu üzerinde Eskipazar mevkisindedir. Bu bölgede çıkan yangınlar, yeni ticaret yolları, yoğun göçler ile ticaret iskelesi ve ekonominin gelişme seyri şehri bulunduğu konuma taşımıştır.²¹

Osmanlı klasik dönem Ordu'da belediyecilik hizmetleri başkent İstanbul ve diğer vilayetlerinde olduğu gibi kadılar'ın sorumluluğu altında yürütülmektedir. Pazar vergisi koymak, ölçü tartıyı belirlemek, ürün kalite-fiyat kontrollerini yapmak, zabıta hizmetlerini vermek, anlaşmazlıklara çözüm getirmek, imar konularına bakmak ve çözümler üretmek, halk için tehlike arz eden ve yenilenmesi gereken binalara çözümler üretmek, şehrin temizliğini ve çöplerin toplanması ve özellikle de birçok beledi hizmetlerin yapımına vesile olan vakıfların kontrol ve denetimi kadıların sorumlulukları altındadır. Genel olarak bu işlerde Kadılara naipler, esnaf

¹⁷ <http://erzurumansiklopedi.com/erzurum-buyuksehir-belediyesi>

¹⁸ <https://www.trabzon.bel.tr/Web/Tarihce>

¹⁹ BOA, MVL, 1074/91(03.02. 1868)

²⁰ Bca, 30-18-1-1 / 7-38-1 (17 Ekim 1923), Ankara Belediyesi Teşkilâtı Kanun Tasarısı.

²¹ Kemal Saylan, *Ordu Kasabasında Belediyenin Kurulması ve Faaliyetleri (1869-1914)*, Tarihi ve Kültürel Boyutları ile Ordu I, ed. Sadullah Gülten, Tuğrul Özcan, Kâmil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ankara 2021 s. 384

teşkilatları, muhtarlar, imamlar ve mahallelerdeki köklü ailelerin reisleri de yardım etmektedir.

Bu dönemde beledi hizmetlerde başta Karadeniz Bölgesinin geneline yayılmış olan Hatuniye Vakfı olmak üzere Ordu'da hizmetleri yürüten birçok vakıf mevcuttur. Evkaf nezareti kayıtlarından ayrıntılarına ulaşmak mümkündür. Faaliyet alanları arasında çeşme, eğitim kurumları, cami, hamam, han, su, su yolu, sarnıç ve su kuyusu, tekke ve zaviye, mescit, kütüphane, köprü, aydınlatma ve imaret(aşevi) hizmetlerini saymak mümkündür.

1.1. Ordu Kenti

Tarım ve hayvancılık toplumu olan Ordu Kazasının ekonomisi ziraat, hayvancılık ve bunların yan ürünleri üzerinden şekillenmiştir. Tüccar ve zanaatkarlar da bu minvalde faaliyet yürütmüş bu anlayış kente ve mimarisine yansımıştır.²²

Ordu Kazası 1878 yılında bir hükümet konağı, 4869 hane, 732 dükkân-mağaza, 105 değirmen, üç şadırvan, 30 oda, 30 cami-mescit, 15 çeşme, üç hamam, 15 tam ve ahır, 60 arsa, 8 gazino ve meyhane, üç fabrika, iki kireçhane, 31 fırın, bir kayıkhane, 31 kahvehane, 4 medrese, 62 Müslüman mezarlığı, 39 İslam mektebi, 4 Hristiyan mektebinden oluşan bir şehirdir. Şehir merkezinde Çarşamba günleri de pazar kurulmaktadır. Ordu sınırı Akköy nahiyesinde demir madeni olup buradan demir ve nal imal edilerek şehrin alet edevat ihtiyacının bir kısmı karşılandığı bilgisi de vardır.²³

Yerel kaynaklar 1900 yılında Bülbül Deresinin yukarılarında mermer ve beyaz taş işleyen üretim yerlerinin olduğunu, "taşhâne" diye isimlendirildiğini ve aralarında kireç üreten işyerlerinin de olduğunu rivayet etmektedir. Yine ilaçların önceden bakkalarda, aktarlarda ve seyyar satıcılarda satıldığı ve siparişle İstanbul'dan getirildiği ilk eczanenin de 1900 yılında Ölmezoğlu Artin tarafından açıldığı da rivayet edilmektedir. Şehrin kalite-

²² Biray Çakmak, *Çapadan Traktöre Ordu Kazası Örneği, Orta Karadeniz Kültürü*, Türk Kültürü Araştırmaları Ens.Haz. Bahaddin Yediyıldız, Ankara 2005 s.380

²³ *Trabzon Vilayet Salnamesi (1869)*, s. 82, 87, 123-131.

li içme suyunun Boztepe eteklerinden temin edildiği 1900 sonrası yetersiz geldiği bilgisi de yer almaktadır.²⁴

1895 tarihinde ise Ordu merkezde 1384 adet ahşap bina-dükkan-baraka olduğu, bunların çoğunun birbirine bitişik olduğu, hanelerin ahşap olduğu ancak çarşıda bulunan dükkan ve diğer binaların aralarında aralıklar olduğu²⁵ bilgileri binaların çoğunun ahşap olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Ordu'da 1883'te gerçekleşen büyük yangından sonra hızla yapılan imar faaliyetinde cadde genişlikleri 18 m., sokak genişliği 12-14 m., adalardan oluşan bitişik nizam şeklinde bir mimari uygulama yapıldığı yerel kaynaklarda ifade edilmektedir.²⁶ Şehir içindeki mezarlıkların dışarıya taşınmasıyla ortaya çıkan alanların şehir parkına çevrildiği, ticaretin gelişmesi amacıyla taş ticaret binaları yapıldığı ve şehir içleri de dahil cadde, yollar ile köprüler inşa edilerek ulaşımında atılım yapıldığı kaynaklara yansımıştır. Şehir içinde derelerle entegre kanallar oluşturulduğu ve saçak-yağmur-kanalizasyon sularının buralara bağlandığı bilgisi yine yerel kaynaklara yansımıştır.²⁷

İfade edilen kaynaklarda 1880 yıllarında Ordu kaza merkezinin bina yükünün ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Kaza merkezindeki Camilerin hepsinin de ahşap olması durumu özetlemektedir.²⁸ Osmanlı topraklarında yangınlar çok ileri boyutlara ulaştınca Dersaadet çare amaçlı konunun paydaşı sigorta şirketleri, ticaret odaları, belediyeler ve ilgili tüm kurumlardan görüş ve nizamname teklifleri talep etmesi sonrası, ortak görüş ahşap bina teknolojisinden kargir ve taş bina teknolojisine geçmek şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁹ Uygulamayı yaygınlaştırıp toplumda bu anlayışı yerleştirmek için kanun ve nizamnameler yayımlanıp katı bir şekilde uygulanarak anlayış toplumda yerleşmiştir.

²⁴ İbrahim Dizman, *20. Yüzyılda Ordu (1900-1999)*, Ordu Belediyesi Yay., Ankara 2012 s.14-18

²⁵ BOA, ŞD, 1848/11, H.26.11.1312

²⁶ Kemal Saylan, *1868-1914 Döneminde Ordu Kazası*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2007, s. 48.

²⁷ Cemal Kurnaz, *"Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri"*, İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, S. 9, Yıl 2000, s. 134; Çebi, *Ordu Şehri Hakkında...*, s. 139.

²⁸ Çebi, *Belediye Tarihi* s.137

²⁹ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, 24 Şubat 1894, sayı 478 s. 1.

Ordu'da da kargir-taş hükümet konağı, kargir-taş hastane, kargir-taş ilkokul taş camiiler ve merkezde 150 den fazla taş ticaret binaları inşa edilmiştir.³⁰ 1894 yılında kapalı çarşının dahi yıkıldığı büyük İstanbul depreminde kargir-taş binalar çok daha fazla zarar görüp zayıatları fazla olunca bu konudaki nizamnameler de gevşetilmiş, yarı taş yarı ahşap binalar ile sıvalı ahşap teknolojileri geliştirilir.³¹ 1900 sonrası Ordu kaza fotoğrafları incelediğinde taş teknolojiden çok daha hafif inşaat malzemelerle yapılan kargir teknolojisi müşahede edilmektedir.

1.2. Ordu Belediyesinin Kuruluşu

Taşra belediye mevzuat ve uygulamaları incelediğinde 1864 vilayet nizamnamesi, 1867 daire-i belediye meclisinin vazâif-i umûmiye nizamnamesi, 1868 belediye dairesi olmayan yerlerde daire ve meclis teşkili belgesi karşımıza çıkmaktadır.³² Ordu Belediyesi 1868 yılında Kaymakam İbrahim Ağa tarafından bu teşkil belgesine istinaden kurulmuş olduğunu söylememiz eldeki verilere en uygun görüş olacaktır. İbrahim Ağa bu yıllar arasında hem kaymakam hem kurucu belediye başkanlığı görevini yürütmüştür. Kaymakam İbrahim Ağanın belediye azaları Abdulkadir Ağa, Bavli Ağa, Karez Ağa kâtip ise Azim Efendi'dir. Belediye başkanlığına ilk atama kaza idare meclisi kararı ile 21 Aralık 1869 tarihinde olmuş, belediye başkanlığına da ilk kaza idare meclisi kararı ile Bucak kaza mahkemesinde mümeyyizlik yapan Hasan Ağa tayin edilmiştir. O tarihte belediye reis, azalar (dört) ve kâtipten oluşmaktadır. Atanan ilk azalar da İmamzade Abdulkadir Ağa, Hasan Kaptan, Toma Oğlu Yorik Ağa, Haçık Oğlu Artin Efendi ve kâtip de Asım Efendidir.³³ Ordu kaza ve belediyesi 1871 yılına kadar Bucak adı ile anılmış bu tarihten sonra Ordu adı ile anılmaya başlamıştır.³⁴

³⁰ BOA, *FTG.f.* 662; BOA, *FTG.f.* 1658; BOA, *FTG.f.* 661; BOA, *FTG.f.* 662; BOA, *FTG.f.* 1658; BOA, *FTG.f.* 661; BOA, *FTG.f.* 1659; Kurnaz, "Giritli Sırrı Paşa Hayaatı, Eserleri, Şiirleri", s. 134

³¹ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, sayı 478 s.1

³² BOA, *MVL*, 1074/91; *Düstür*,1. Tertîb, Cilt: 1, 1872 s. 612-613; *Düstür*, Cüz-i Sâni, 1289, s. 493-497.

³³ Sıtkı Çebi, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, Orsev Yayınları, Ordu 2000, s.150-151

³⁴ Trabzon Vilayet Salnamesi,1869, s.43; Vapur kumpanya belgelerinde Ordu adı kullanılmaktadır.

1872 yılında belediyelerin hizmet üretebilme imkanını artırmak için belediye bütçe kuruluşu olarak belediye memleket sandığı kurulmuş ve bir sandık emini istihdam edilmeye başlanmıştır, ilk sandık emini de Osman Efendidir.³⁵ Ordu belediye başkanları tespit edilebildiği kadarıyla sırasıyla şu şekildedir: İbrahim Ağa (1868-1869), Hasan Ağa (1870-1871), Mal Müdürü Baha Efendi (1872-1878), Hacı Kahraman Ağa (1879-1883), Dergah-ı Aliye Kapıcıbaşı Katırcızade Mustafa Ağa (1883-1891), Felekzade Süleyman Ağa (1894-1896), Tıfli Efendi (1897-1898), Felekzade Süleyman Ağa (1900-1902), Şeyhzade Kahraman Ağa (1903-1905), Haznedarzade Osman Bey (1906-1908), Mardiros Şirinyan Efendi (1914), Furtunzade Yusuf Sırrı Efendi (1915-1926).³⁶

1.3. Ordu Belediyesinin Faaliyetleri

Belediye teşkilatları kurulup yapılandırıldıktan sonra kadıların yürüttüğü belediye faaliyetlerini yapma yetkisi kanun ve nizamnamelerle Şehremamenti ve belediye teşkilatlarına devredilmiştir. Kadılar da hukuk işlerine bakmaya devam etmişlerdir ki vakıflar konusundaki denetleme kontrol işlemleri de Kadılarda kalmıştır.

Bundan sonraki yeni belediyecilik döneminde birçok konu gündeme gelmiş olmakla beraber faaliyetleri yürütebilmek için çok önemli olan kaynak meselesi, dönemin başlıca sorunu konumundaki yangın ve salgın hastalıklar, belediyeciliğin her dönem ana konusu olan şehirlerin imarı ve diğer bazı belediyecilik faaliyetleri Ordu Belediyesinin de ana gündemini oluşturmuştur.

1.3.1. Belediyenin Kaynakları

Kurulduğu dönemde mevzuat ve diğer eksikleri had safhada olan belediyelerin çoğunda gelir ve giderleri denkleştirilememektedir. Gelir ve giderler konusunda hayvancılık, tarım, sanayi, özel işletmelerden alınan vergiler bütçelerin ana gelir kalemlerini belirlemektedir. Kantar, kile, hayvan

³⁵ Trabzon Vilayet Salnamesi, 1289, Vilayet Matbaası, Trabzon 1873, s.42

³⁶ Trabzon Vilayet Salnamesi 1869 s.38, 1870 s. 37; Trabzon Vilayet Salnamesi, 1288/1871 s. 45; Çebi, *Ordu Şehri Hakkında...*, s. 150-151; Mitat Baş, *Ordu Yöresi Tarihi*, Ordu Belediyesi Yayınları, Ordu 2012 s. 293; Trabzon Vilayet Salnamesi, 1871 s.42,1872 s.42, 1873 s.43, 1874 s.85,1875 s.87, 1876 s.5;Trabzon Vilayet Salnameleri ,1878 s. 60, 1879 s.64, 1881 s. 64; Trabzon Vilayet Salnameleri, 1887 s.246, 1891 s. 230;Trabzon Vilayet Salnameleri, 1311/1894 s. 243; Trabzon Vilayet Salnameleri, 1313/1896 s. 235; Çebi, *Ordu Şehri Hakkında...*, s.154-165.

ve zebhiye “rüsûm-ı erbaa” vergileri ilk dönemlerde belediyelerin en temel gelir kaynakları arasındadır.³⁷

Ordu Belediyesinde de faaliyet yürütülebilmesi için öncelikle kaynak ve bütçe konusu akla gelmektedir. 1870 yılı Bucak Kazası maliyesi şu şekildedir:³⁸

Öşür Vergisi	392.320 kuruş
Mal Vergisi	273.127 kuruş
Koyun Vergisi	41.550 kuruş
Gayrimüslim Askerlik Vergisi	82.805 kuruş
Muhtelif Varlıklar	62.720 kuruş
Yekün Varlıklar	852.320 kuruş
Maaş ve Masraflar	111.620 kuruş

Bu bütçe içerisinde belediyenin payı belirtilmemiştir, sebebi bu tarihte belediye sandığı nizamnamesi yayımlanmamıştır.³⁹ Ordu Belediyesi 1888 yılı gelirleri ise 49.660 kuruş harcamaları da 18.180 kuruş olarak gerçekleşmiştir,⁴⁰ bu bilgiden de bu tarihte belediye bütçesinin oluşturulduğunu anlıyoruz. Osmanlı devletindeki dış ticaret dengelerinin yabancılar lehine değişmesi, dış borçlanma ve en sonunda Duyun-u Umumiyye idaresi ile gelirlerin büyük kısmının dış borçlara gitmesi kaynak sıkıntısının baş sebebi haline gelmiştir.⁴¹ Ordu vilayeti sınırları dahilindeki Fatsa Belediyesinin kahvehane ve ahır gibi mülklerinin olduğu ve bu mülklerin kira gelirlerini aldığı şer'iyye sicillerine yansımıştır,⁴² bu durum Ordu Belediyesinin gelir kalemleri arasında mülk kira gelirleri olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır.

³⁷ Şeyhmuz Bingöl, *Osmanlı Taşra Belediyelerinde Bütçe Krizi: “Rüsûm-ı Erbaa Örneği”* Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 46 , Ankara 2019, s. 54

³⁸ Trabzon Vilayet Salnamesi, 1286/1871, s.98-99

³⁹ Boa, *A.DVN.MKL*, 9-12 (22 Ocak 1871)

⁴⁰ Trabzon Vilayet Salnamesi, 1305/1888, s.245

⁴¹ Necdet Uysal, *Kırım Savaşı'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihsel Gelişim Süreci (1854-1923)* , Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), Ankara 2013,s.7-8

⁴²Yılmaz Sügümlü, *Fatsa Şer'iyye Sicilleri (72 Demirbaş Numaralı Defter, (1902-1905) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, s.84

Başkent İstanbul belediye reisi (Şehremini) direk Bab-ı Ali'ye yani sadrazama bağlı çalıştığı için bütçe denetleme ve onaylama işlemleri uygulanmamakta fakat taşra belediyelerinde durum böyle değildir. Belediye reisinin yazılı müracaatı, sancak merkez valisi ve Dahiliye Nezareti onayı ile yılda bir bazen iki kere belediye bütçesi Şurayı Devlet tarafından incelenmekte ve onaylanmaktadır. Ordu belediye bütçesinin Şurayı Devlet tarafından onaylanma kayıtları Osmanlı arşiv belgelerine yansımıştır⁴³

1.3.2. İmar Faaliyetleri

Ordu şehri bu günkü yerine konumlandığında çarşı kısmı olarak isimlendirilen kısımda düzenli cadde-sokak olmadığı gibi su ve kanalizasyon altyapısı da bulunmamaktadır. Dükkan ve iş yerleri baraka şeklinde ahşap yapılardan oluşmaktadır. Bina çatıları yayla evi çatılarında kullanılan ve *hartama* adı verilen çam tahtalardan kaplanmaktadır. Çakıl taşları ile döşeli cadde ve sokakların en geniş iki metre civarında olup ara sokaklarda yan yana iki kişinin geçemeyeceği bir halde olduğu kaynaklara yansımıştır.⁴⁴

Ordu Kazasının ortasındaki meydan çevrelerinde bakkallar, manavlar, attarlar, manifaturacılar, fırınlar, hırdavatçılar yer almakta sahil ahşap yalı camii çevresinde de aynı şekilde ticaret erbabı bulunmaktadır. Ara sokaklarda ise köylülerden ürün alıp satan mağazalar, depolar, terzi, çarıkçı, yemenini, çapulacı, bakırcı, sobacı, tenekeci, nalbant, semerci ve saraç gibi esnaf ve zanaatkarlar bulunmaktadır.⁴⁵

İmar faaliyetleri belediyelerin her dönem en temel görevi olmuştur. Tुरूk ve Ebniye nizamnameleri Ordu Belediyesine de şehir yolları, şehir planlaması, binaların yönetmeliklere uygun yapılması, köprü, camii, iskele vb. kamu hizmet binaları inşası ve denetimi gibi sorumlulukları yüklemiştir. Bu hizmetler İstanbul'da mimarbaşı nezaretinde yapılmakta taşrada ise mühendis ve mimar sayısı azlığı nedeniyle sancak merkezinden tahsislerle yürütülmektedir. Bu amaçla Ordu Belediyesine 1869 yılında tahsis edilen mühendis ve kondüktörler Bucak yol mühendisi Tahir Efendi, Yüzbaşı Pikor Josef Markoviç ve Kondüktör Filip Markoviçtir.⁴⁶ 1872

⁴³ BOA, *DH.UMVM*, 131/7

⁴⁴ Saylan, *Ordu Kasabası*, s. 384; Çebi, *Ordu Belediye Tarihi*, s.110.

⁴⁵ Çebi, *Ordu Şehri Hakkında*, s.73.

⁴⁶ Trabzon Vilayet Salnamesi, 1286/1869, s. 33.

yılında tahsis edilen mühendis ise Herminan Efendi, kondüktörler de Filip Markoviç, Pikor Şirak Binacıyan ve Pikor Çolunsaki'dir.⁴⁷

Ordu Belediyesi kurulduğu dönemde bağlı olduğu Trabzon Sancağının valisi de Sırrı Paşadır. Sırrı Paşanın valilik dönemi bu bölgede ulaşım alanında fark yaratılan dönemlerdir. 1884 yılında Ordu-Niksar-Sivas yoluna başlanmış, Ordu-Giresun-Samsun yolu ve çok sayıda şose yol yapımına girişilmiştir. 1890 yılına gelindiğinde Ordu-Niksar-Sivas yolundan 82 km. yapılabilmıştır.⁴⁸ Hizmetleri unutulmayan Sırrı Paşanın adı Ordu'nun en gözde caddesine verilmiştir.

İstanbul'da yangın bölgelerine yeni nizamnameler doğrultusunda imar uygulamalarının yapıldığı teknik imkanların nispeten genişliği sayesinde haritalara aktarıldığını görmekteyiz.⁴⁹ Ordu'da da şehrin büyük bir kısmının yandığı 1883 yangınından sonra hızla imar faaliyetine başlanmıştır. Trabzon valisi Sırrı Paşa şehrin planlanma ve yeniden imarı için Mustafa Efendi ve Çıngıryan Efendi isimli Kondüktör (Mühendis Yardımcılar)'nı görevlendirmiş. Kondüktörler yeni Turuk ve Ebniye Nizamnamesine⁵⁰ göre cadde genişliğini 18 metre sokak genişliğini de 12-14 metre olarak belirlemiş ve uygulamıştır. Birbirine paralel caddelerden ve bitişik binalardan oluşan imar planı uygulanmışlardır. Bu plan bazı değişiklikler olsa da büyük oranda uygulanmıştır.⁵¹ Bu yangın çok çekişmelere yol açmış, geçmişte belediye başkanlığı ve azalığı yapan ailelerin çoğu 1906 yılında Trabzon ve Gümüşhane'ye sürülmüştür.⁵²

Bu şehir planı ile şehir içindeki mezarlıklar dışarıya taşınmış ve ortaya çıkan bu alanlar şehir parkına çevrilmiştir. Şehir içinde ticaretin gelişmesi

⁴⁷Trabzon Vilayet Salnamesi, 1288/1872, s. 72.

⁴⁸Süleyman Uygun, *"Fransız Kaynaklarında Ordu"*, Tarihi ve Kültürel Boyutları ile Ordu I, ed. Sadullah Gülten vd., Fenomen Yayınları, Ankara 2021, s. 315.

⁴⁹ İrfan Dağdelen, *İstanbul Yangın Haritaları*, Atık Çağdan XXI Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist>, Cild:1, İstanbul 2020.

⁵⁰ Nizamname; sokak genişliği, istikametleri, levha numaraları, bina yükseklikleri, bina çıkmaları, ruhsat belgeleri, onarımlar, yangın alanları imar faaliyetleri, onarım yasakları, yangın önlemleri gibi maddeleri içermektedir. Bkz. Düstur, I. Tertip, II. Cilt, s. 499-514; Ergin, Mecelle-i Umur-u Belediye, IV, s. 1673-1685; Kirpi, *II Abdülhamit Dönemi Ebniye Nizamnameleri* s.28-30

⁵¹ Kemal Saylan, *1868-1914 Döneminde Ordu Kazası*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2007 s.48

⁵² Çebi, *Belediye Tarihi* s.129

amacıyla taş ticaret binaları yapılmış, bunların sayısı Vali Giritli Sırrı Paşa döneminde 150'yi bulmuştur. Kanalizasyon ve yağmur sularını toparlamak için derelerle entegre kanallar oluşturulmuş ve şehir içindeki yağmur, saçak ve kanalizasyon sularına deşarz oluşturulmuştur. Ordu şehrinde ulaşım çözümleri kapsamında vali Sırrı Paşa döneminde inşa edilen yollarda taştan ve ahşaptan 155 köprü inşa edilmiştir.⁵³

1.3.3. Salgın Hastalıklarla Mücadele

Osmanlı-Rus savaşlarında asker ölümlerinin kayda değer bir kısmı veba, kolera, tifüs, sıtma, çiçek ve frengi gibi hastalıklardan olmuştur. Terhis sonrası evlerine dönen askerler, geçtikleri yerlere virüsleri bulaştırmakta ve bu durum Osmanlı coğrafyasında salgınlara sebebiyet vermektedir.⁵⁴ Kaybedilen topraklardan gelen göçler ile de salgınlar yayılmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan salgın hastalıklara karşı belediyelerin etkin faaliyet yürüttükleri görülmektedir.⁵⁵

Ordu Belediyesinde de aynı işlemleri görmekteyiz. Belediye meclisi azalarından birinin uzun süre sıhhiye memuru Hacı Salih'in (1873-1878)⁵⁶ olması bu konuya ciddi yaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir. Belediye birimlerinden biri de sağlık alanında oluşturulmuştur. 1905 yılı Ordu Belediyesi sıhhiye memuru Etnas Efendi, Baytar ise İbrahim Efendidir.⁵⁷ 1894 belediye tabibi ise Etnas Hacı Fota Efendi karantina memuru ise Tefik Efendidir ve gösterdikleri başarıdan dolayı mecidiye nişanı ile ödüllendirilmeleri talep edilmiştir.⁵⁸

Sivrisinek, sıtma ve yaz aylarında yayılan salgınların etkisi ile yaz ayları sahiller boşalarak insanlar Çambaşı ve diğer yaylalar şenlendirmektedir.⁵⁹

⁵³ Kurnaz Cemal, "Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri", İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, S. 9, Yıl 2000, s. 134; Çebi, *Ordu Şehri Hakkında...*, s.139; Uygun, *Fransız Kaynaklarında Ordu*, s.315.

⁵⁴ Tuğrul Özcan, *Sahil Kasabalarında Salgın Hastalıklara Karşı Mücadele: Fatsa Kasabası Örneği (1860-1930)*, Journal of History Studies Cilt 10 Sayı 10 Aralık 2018, Ordu 2018 s.235

⁵⁵ Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, s.173

⁵⁶ Trabzon Vilayet Salmamesi, 1289-90-91-92-93-94/1872 s.42,1873 s.42, 1874 s.43, 1875 s.85,1876 s.87, 1877, s. 51.

⁵⁷ *Trabzon Vilayet Salmamesi*, 1322/1905, s. 245.

⁵⁸ BOA, DH.MKT,305/33.

⁵⁹ İlhan Ekinci, "19. Yüzyılda Bir İskele Kasabası Olan Ordu'nun Bataklık ve Sıtma ile İmtihanı", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma*, (Edt. Şükran Köse - Çağrı Büke - Fevzi Çakmak - Eren Akçiçek), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 579.

Yaylalarda belediyenin de hizmet ürettiğini Çambaşı yayla yangı kayıtlarında görmekteyiz⁶⁰.

1.3.4. Yangınlarla Mücadele ve İtfaiye

Osmanlı kentleri ahşap bina teknolojisi ile inşa edildiği için çıkan yangınlar çok çabuk yayılmakta zarar ve ziyan çok fazla olmaktadır. İstanbul'un % 80'i defaatle yanıp kül olmuştur. Taşra vilayetlerinde ve Ordu'da da yangınlar çıkmıştır. 1883 yangınında şehrin çok az yapısı hariç hepsi yanmıştır. Bu büyük yangından dükkânlar, hükümet sarayı ve kente ait devlet arşiv kayıtları da nasibini almış hepsi tamamen kül olmuştur. 1890 Ordu Çarşısı yangını ise çok olaylara yol açmıştır.⁶¹ 1888 Hükümet Konağı yangını kamu evrakları yok olduğundan, 1913 yılında meydana gelen yangın da 306 dükkân, 80 hane, bir mekteb, bir camii, bir un kapanının yandığı maddi zararın ise 60.000 lira ve 1919 Çambaşı Yangını ise 200'ü aşkın ev yandığı ve 10.000 lira zarar çıkardığı için önemlidir.⁶²

Osmanlı devleti yangınlar konusunda çok Görse IV: Osmanlı İtfaiye Tulumbası sıkıntı çekmiş ve deneyim kazanmış itfaiye sistemi Avrupa devletlerinden daha ileri seviyeye çıkmıştır. Bu durum Dersaadet Ticaret Odası Gazetesinde şu ifadelerle raporlaştırılmıştır:

"Dersaadet itfaiye alayı fertlerine yangın söndürme aletleri ve nakil kabiliyeti kazandırıldığı rivayet edilmektedir. Avrupa başkent ve başlıca şehirlerinin hepsinde yürürlükte olan bu tedbirin edinilmesinden dolayı memnuniyetimi beyan ederim. Bu durumun onlardan daha önce bizde uygulanması bizi hayrete düşürmüştür."

Yine gazetede yayınlanan aynı raporda itfaiye teşkilatlarını modernize etmek için gerekli aletleri tarım aletleri üreten fabrika ve imalathanelerde, yangın tulumbarlarını da Tersane-i Amire fabrikalarında üreterek itfaiyeyi modernize etmeye talip olunmakta ve yerli üretim çözümü ortaya konulmaktadır.⁶³

Taşra belediyelerine gönderilen yangın nizamnamesinden sonra Ordu Belediyesi tarafından itfaiye teşkilatının kurulduğunu görmekteyiz. Mayıs

⁶⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ, 10/19.

⁶¹ Yıldız, *İstanbul Yangınları*, s. 286; Uygun, "Fransız Kaynaklarında Ordu" s. 315; Saylan, *Ordu Kazası*, s. 48; Çebi, *Ordu Şebri Hakkında...*, s.159-161.

⁶² BOA, DH.MKT, 210/66; BOA, DH. MTV. 43/47; BOA, DH.EUM.AYŞ, 10/19.

⁶³ Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, 17 Ağustos 1890, s. 1.

1895 tarihli raporda, Ordu merkezde 1384 adet ahşap bina, dükkân, baraka olduğu, bunların çoğunun birbirine bitişik olduğu, yangına müsait olduğu, hanelerin ahşap olduğu ancak çarşıda bulunan dükkan ve diğer binaların aralarında aralıklar olduğu ve yangın çıkması durumunda yayılma ihtimalinin az olduğu ifade edilmekte ve Ordu Belediyesinin itfaiye teşkilatı olduğu raporlaştırılmaktadır. Ordu Belediyesinin yangın tulumbası eksikliğini gidermek için sipariş verildiği ve vergiden muaf tutulması talebi de kayıtlara yansımıştır.⁶⁴

1.2.5. Diğer Faaliyetler

Ordu belediyesi ticareti geliştirmek için un kapanının satışı ile kaynak yaratmak, taştan dükkanlar inşa etmek gibi birçok hizmet yapmıştır. Hepsinden önemlisi ticareti geliştirmek için Ordu sahiline ahşap ticari iskele inşa etmesidir. İnşa sebebi ticareti canlandırmak olarak belirtilmektedir. İskelenin inşa masraflarının karşılanması için nakledilen mallardan ücret alınması Şuray-ı Devletten talep edilmektedir. Akabinde iskeleden geçecek mallardan belediyenin alacağı vergi tarifesi oluşturulmuştur.⁶⁵

Dört sene sonra (11 Temmuz 1888) iskelenin borcunun bitmediği belediye bütçe kalemlerinin sınırlı olması sebebiyle vergileri belediyenin alacağı sürenin uzatılması konusu Meclisi Mahsusa kararlarına yansımıştır. Ticaretin gelişmesi için iskele çevresinde vapur acentelerinin kurulduğu yer temini ve inşası konusunda belediyenin öncülük ettiği yine kaynaklara yansımıştır.⁶⁶

İstanbul ve taşra nizamnamelerinde sıkça rastlandığı gibi Ordu Kazasında hayvanların kesilmesi ve mezbaha sorunu yaşanmaktadır. Kaza merkezinde kasaplar ve halk deniz kumsalında diktiği direklerde kestiği hayvanları tahta barakalarda satmaktadır. Osmanlı şehirlerinin çoğu gibi hızla gelişen Ordu Kazasında da hayvan kesiminden kalan artıklar sorun teşkil etmiş şehrin ihtiyacı için bir mezbahane inşa edilmiştir.⁶⁷

Özellikle Süleyman Felek'in belediye başkanlığı döneminde zabıta teşkilatının aktif işletildiği, şehrin temizliği için tedbirler alındığı, kaynak temin edilerek şehrin iyileşmesi ve insanların hayat kalitesinin artması için bir-

⁶⁴ BOA, ŞD, 1848/11; BOA, İ.RSM, 4/22.

⁶⁵ BOA, İ.ŞD. 69/4086-1; BOA, İ.ŞD. 69/4086-2.

⁶⁶ Uygun, *Fransız Kaynakları* s.34-317

⁶⁷ Saylan, *Ordu Kasabası*, s. 400; Çebi, *Ordu Belediye Tarihi*, s. 290.

çok faaliyetin hayata geçirildiği yerel kaynaklara yansımıştır.⁶⁸

Sonuç

Osmanlı devletinde başkent İstanbul'un yönetim ve belediyeçilik alanında özel bir yarı vardır. Şehrin yönetimi ve belediyeçilik faaliyetleri alanında kanun ve yönetmelikleri vardır. Bu özellik itibariyle dünyada ayrı bir yeri vardır da denilebilir. İstanbul'da uygulanan ve geliştirilen faaliyetlerin taşra nizamnameleri ile diğer Osmanlı vilayetlerine taşındığı görülmektedir. Fakat, teknik personel, kaynak yetersizliği, taşrada rantabl olmama gibi sebeplerle uygulanamayan nizamnameler de vardır.

Belediyeçilik faaliyetlerinin İstanbul dışındaki yerlerde eş zamanlı uygulandığı söylenilebilir. Vilayetlerin nizamname çıkarma yetkisi vardır fakat merkezi idare onayı gereklidir, bu bağlamda kendi nizamname çıkaran belediyeler de vardır.

Ordu Belediyesinin 1868 yılında diğer taşra belediyeleri ile yakın zamanlarda kurulduğu görülmektedir. Kurulduğu dönemde diğerleri gibi Ordu Belediyesi de faaliyet için kaynak, yol ve imar konuları, göçler, salgın hastalıklar ve yangınlar gibi ortak sorunlarla uğraşmıştır. Bunların yanında kendi ekonomik, coğrafi, doğa şartları ve insan kaynaklı sorunlarla da uğraştığı görülmektedir.

Belediye kurulduğu dönemde Ordu kentinin tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisinin olduğu görülmektedir. Zanaatkarlık da bu ekonomiye göre şekillenmiş, sahil kasabası olmaya has özellikler taşıyan ve ahşap teknoloji ağırlıklı yapılaşması olan bir şehir yapısının olduğu söylenilebilir.

Belediye kurulmasının şehre olumlu yansıdığı yapılan faaliyetlerden görülmekte; çıkan yangınlarla şehir tahrip olmakla birlikte şehir planı uygulanması, yapılan yollar, ticaret iskelesi ve yeni yapılaşma sisteminin uygulanması ile belediyenin olumlu etkisinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu dönem ekonominin dışa açıldığı, canlandığı ve bunlarda da belediyenin katkısı olduğunu söylemek de mümkündür.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Dahiliye Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ).

⁶⁸ Çebi, *Ordu Şehri Hakkında*, s.140-148

Dahiliye Mütenevvia (DH.MTV).

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT).

Dahiliye Umuru-ı Maliyye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM).

İrade-i Dahiliye (İ.DH).

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT).

İrade-i Meclis-i Mahsus (İ.MMS.)

İrade-i Meclis-i Vâlâ (İ.MVL).

İrade-i Rısumat (İ.RSM).

Meclis-i Vâlâ (MVL).

Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.} MKT.UM.).

Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD).

Sadaret Mukavelenamer (A.DVN.MKL).

Şurayı Devlet (ŞD.).

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.).

Diğer Arşiv ve Kurumsal Belgeler

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Arşivi

Düstur, Dersaadet Matbaa'yı Amire, İstanbul

İbb. Atatürk Kitaplığı Arşivi

İbb. İtfaiye Müzesi Arşivi

Resmî Cerîde, No: 70, sayfa: 1-2, 16 Nisan 1924

Topkapı Sarayı, R. 1935, v. 43b

Trabzon Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Trabzon

Tetkik Eserler

BAŞ, Mitat, *Ordu Yöresi Tarihi*, Ordu Belediyesi Yayınları, Ordu 2012

BİNGÖL Şeyhmuz, *Osmanlı Taşra Belediyelerinde Bütçe Krizi: "Rüsûm-ı Erbaa Örneği"* Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 46, Ankara 2019.

BOSTAN, M. *Hanefî, XV-XVI Asırda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

ÇAKMAK Biray, *Çapadan Traktöre Ordu Kazası Örneği*, Orta Karadeniz Kültürü, Türk Kültürü Araştırmaları Ens.Haz. Bahaddin Yediyıldız, Ankara 2005.

ÇEBİ Sıtkı, *Ordu Şehri Belediye Tarihi*, Sıtkı Çebi Notları, Ordu 2002.

ÇEBİ Sıtkı, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, Orsev Yayınları, Ordu 2000.

ÇEBİ Sıtkı, *Ordu Tarihi ve 50. Yılda Ordu Şehri*, Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Ordu 1973.

DAĞDELEN İrfan, *İstanbul Yangın Haritaları*, Atik Çağdan XXI Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist>, cild:1, İstanbul 2020.

DİZMAN İbrahim, *20. Yüzyılda Ordu (1900-1999)*, Ordu Belediyesi Yayınları, Ankara 2012.

EKİNCİ İlhan, "19. Yüzyılda Bir İskele Kasabası Olan Ordu'nun Bataklık ve Sıtma ile İmtihanı", *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma*, (Edt. Şükran Köse - Çağrı Büke - Fevzi Çakmak - Eren Akçiçek), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017.

ERGİN Osman Nuri, *İstanbul Şehreminleri*, Haz.Ahmet Nezih Galitekin, İBB Kültür Daire Başk. Yayın No:38, İstanbul 1996.

ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye (1330-1338)*, I-V, İBB Kültür Daire Başk. Yayın No:21, İstanbul 1995.

KİRPİ Karya, *II Abdulhamit Dönemi Ebniye Nizamnameleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.

KOCA, H. İbrahim, *Kanun ve Nizamnameler Işığında Dersaadet Belediye Teşkilatı (Şehremaneti 1955)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Siyaset Alanı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

KURNAZ Cemal, "Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S. 9, Yıl 2000.

ORTAYLI İlber, *Kadı*, DİA CİLT 25, İstanbul 2012.

ORTAYLI İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayı 178, Ankara 2020.

ÖZCAN Tuğrul, *Sahil Kasabalarında Salgın Hastalıklara Karşı Mücadele: Fatsa Kasabası Örneği (1860-1930)*, Journal of History Studies Cilt 10 Sayı 10, Ordu 2018.

SAYLAN Kemal, *Ordu Kasabasında Belediyenin Kurulması ve Faaliyetleri (1869-1914)*, Tarihi ve Kültürel Boyutları ile Ordu I, ed. Sadullah Gülten vd., Fenomen Yayınları, Ankara 2021.

SAYLAN Kemal, *1868-1914 Döneminde Ordu Kazası*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2007.

SÜĞÜMLÜ, Yılmaz, *Fatsa Şer'iyeye Sicilleri (72 Demirbaş Numaralı Defter, 1902-1905) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015.

UYGUN, Süleyman, *"Fransız Kaynaklarında Ordu"*, Tarihi ve Kültürel Boyutları ile Ordu I, ed. Sadullah Gülten, Tuğrul Özcan, Kâmil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ankara 2021.

UYSAL Necdet, *Kırım Savaşı'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Osmanlı Dış Borçlarının Tarihsel Gelişim Süreci (1854-1923)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı 53, Ankara 2013

YILDIZ, Adnan, *Osmanlı Belgelerinde Ordu*, Ordu Valiliği Yayınları, İstanbul 2013.

YILDIZ Kenan, *Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları*, Antik Çağdan XXI Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, <https://istanbultarihi.ist>, cilt:1, İstanbul 2020.

YILMAZ Özgür, *"Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)"*, Journal of History Studies, C.6, S. 6.